

22

ZŁOŻONOŚĆ WIELOWYMIAROWEGO POMIARU EFEKTYWNOŚCI FUNKCJONOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW – PRZYCZYNEK DO DALSZYCH BADAŃ

22.1 DEFINICJE EFEKTYWNOŚCI FUNKCJONOWANIA

Efektywność jest pojęciem niejednoznacznym i różnie interpretowanym. Bywa określana za pomocą takich pojęć, jak: sprawność, skuteczność, celowość, produktywność, korzystność, pozytywny wynik, rentowność, wydajność, racjonalność, ekonomiczność czy też użyteczność. Przy czym efektywność charakteryzuje się najszerszym zakresem obejmowanych treści, dotyczy bowiem relacji między efektami, celami, nakładami i kosztami w ujęciu strukturalnym i dynamicznym [11]. Należy również podkreślić, że efekt może, ale nie musi mieć charakteru zamierzonego. To odróżnia efektywność od skuteczności, w przypadku, której w analizie określa się stopień osiągnięcia zamierzonych celów [2, 3].

Penc definiuje efektywność ekonomiczną, jako „rezultat działalności podmiotu gospodarczego lub określonego przedsięwzięcia, będący wynikiem relacji uzyskiwanych efektów do poniesionych nakładów. Jest to miara osiągnięć organizacji na poziomie operacyjnym i strategicznym. Samuelsoson i Marks określają efektywność ekonomiczną, jako najlepszy z możliwych sposób wykorzystania zasobów przedsiębiorstwa. Kamińska zauważa, że efektywność to wielokryterialny osąd dotyczący nakładów i efektów związanych z przedsięwzięciem. Z kolei Drucker definiuje ją po prostu, jako stopień realizacji celu [11].

Pojęcie efektywności funkcjonowania nie tylko różnie jest interpretowane przez autorów publikacji naukowych, ale również samo badanie literatury międzynarodowej, powoduje wątpliwości dotyczące tłumaczenia terminu efektywność. Efektywność w języku angielskim określana jest, jako effectiveness. Termin effectiveness tłumaczony jest na język polski różnie, jako efektywność, skuteczność, a nawet, jako sprawność. W wielu opracowaniach przyjmuje się uproszczoną interpretację, że efficiency z języka angielskiego należy tłumaczyć, jako efektywność, natomiast effectiveness jako skuteczność [18].

Efektywność jest różnie klasyfikowana w literaturze. Może dotyczyć gospodarki, przedsiębiorstwa, procesu, finansów, decyzji, kierowania, inwestycji itp. Wobec czego w literaturze pojawiają się takie pojęcia jak: efektywność ekonomiczna [14], efektywność gospodarowania [10], efektywność działalności gospodarczej [15], efektywność procesu [6], efektywność techniczna [12] czy efektywność finansowa [1, 19]. Może być ona rozpatrywana w krótkich i długich okresach, zarówno w skali mikro-, jak i makroekonomicznej. W odniesieniu do efektywności przedsiębiorstwa wyróżnia się dwa punkty widzenia: wewnętrzny, który koncentruje się na zagadnieniach klasycznie rozumianej produktywności, oraz zewnętrzny, uwzględniający opinie klientów dotyczące postrzeganej przez nich wartości [11]. Ponadto można wyróżnić dwa wymiary: operacyjny i strategiczny. Efektywność w sensie operacyjnym oznacza realizowanie działań znacznie lepiej niż inni w tej samej branży, realizując tę samą koncepcję biznesowego działania. Z kolei wymiar strategiczny efektywności związany jest z zaleceniem, by działać w odmienny sposób, urzeczywistniając tym samym unikatowe koncepcje biznesowego działania [17].

Efektywność może być również rozumiana w sposób węższy lub szerszy. Wąskie rozumienie odnosi się do efektywności ekonomicznej dotyczącej stosunku, jaki zachodzi między wartością poniesionych nakładów a wartością efektów uzyskanych dzięki tym nakładom. Efektywność w tym rozumieniu ma ścisły związek z efektywnością techniczno-ekonomiczną, która przedstawia stosunek między ilością poniesionych nakładów (zużytych materiałów) a ilością wyprodukowanych dóbr (towarów). Natomiast szerokie rozumienie pojęcia „efektywność działania” to najlepsze rezultaty w produkcji czy dystrybucji towarów i usług osiągnięte po najniższych kosztach [11]. Reasumując dalej efektywność może być rozpatrywana również w dwóch ujęciach: ekonomicznym i organizacyjnym. Pierwsze z nich sprowadza efektywność do relacji wyników do kosztów ich osiągnięcia. Ujęcie to jest wynikiem rozwoju teorii efektywnej alokacji zasobów V. Pareto. Drugie ujęcie efektywności, rozpatrywanej na gruncie teorii organizacji i zarządzania, związane jest z podejściem prakseologicznym. Efektywność w tym przypadku traktowana jest, jako szeroka kategoria odnosząca się do pozytywnych wyników i atrybutów organizacji [18].

Zgodnie z koncepcją Lawlensa wyróżniono sześć zmiennych wyznaczających efektywność organizacji [11]:

1. wydajność – czyli stosunek wyniku do nakładu w sensie techniczno-ekonomicznym;
2. morale – jest to określenie stosowane do stopnia zaspokojenia potrzeb członków organizacji;
3. dostosowania – które oznaczają konformizm wobec przyjętych celów organizacyjnych;
4. elastyczność – określana jako stopień łatwości reagowania na zmiany;
5. instytucjonalizacja – oznaczana jako stopień poparcia, jaki dana organizacja uzyskuje ze strony swojego otoczenia;
6. stabilność – będąca miarą dobrych stosunków między pracownikami.

Różnorodność podejść powoduje, że efektywność przedstawiana jest w literaturze przedmiotu wielowymiarowo [17]. Na podstawie przeprowadzonych badań Skrzypek wyróżnia następujące wymiary: finansowy, operacyjny, rynkowy, dynamiczny (rozwojowy), pozyskiwania nowych umiejętności. Dla porównania – Bielski przedstawia, takie wymiary jak: rzeczowy, ekonomiczny, systemowy, polityczny, kulturowy, behawioralny [11]. Jaki proponuje wymiary takie jak: efektywność rzeczowa, ekonomiczna, techniczno-produkcyjna, systemowa, środowiskowa, społeczna, etyczno-kulturowa, behawioralna oraz efektywność oparta na jakości [4] Z kolei Marciniak uwzględnia aspekty związane z: efektywnością finansową, techniczną, organizacyjną, społeczną oraz środowiskową [9].

22.2 POMIAR EFEKTYWNOŚCI FUNKCJONOWANIA

W literaturze przedmiotu można odnaleźć przykłady stosowanej metodyki oceny efektywności organizacyjnej. Jedną z pierwszych koncepcji przedstawił Suchman, który wyróżnił pięć etapów [18]:

1. wskazanie użytkowników oceny.
2. identyfikacja celów związanych z efektywnością.
3. wyznaczenie obszarów organizacji, które zostaną poddane badaniu.
4. dobór kryteriów oceny.
5. dobór metod i przeprowadzenie oceny.

Stosownie do wyznaczanych celów efektywnościowych dobierane są kryteria oceny. Proponuje się, ograniczenie tylko do najważniejszych aspektów oraz dobór kryteriów, które można zmierzyć obiektywnie [18].

Zwykle pomiar efektywności jest dokonywany przez badanie przyrostów lub jako odpowiednik prakseologicznej ekonomiczności (jako stosunek uzyskiwanych efektów do ponoszonych nakładów – formuła względna miernika) lub prakseologicznej korzystności (tj. różnicy pomiędzy efektami a nakładami – formuła bezwzględna miernika). Pozostaje nierozstrzygnięta kwestia ilości i rodzajów miar efektywności funkcjonowania przedsiębiorstwa [2, 15]. Literatura jako jedną z podstawowych miar efektywności finansowej przedsiębiorstw wskazuje rentowność. W ujęciu bezwzględnym wyrażana jest ona zyskiem osiąganym z prowadzonej działalności gospodarczej przez przedsiębiorstwo. Jednak określając poziom rentowności należy posłużyć się relatywnymi miarami rentowności, odnosząc zysk do różnych kategorii ekonomicznych np.: przychodów ze sprzedaży [5].

Jaki dokonał systematyzacji stosowanych w literaturze wskaźników, dzieląc je na trzy grupy [17]:

1. wskaźniki księgowe – traktujące efektywność jako relację pomiędzy przychodami i kosztami, skupiające się przede wszystkim na pomiarze rentowności na różnych poziomach wyniku finansowego, odnoszące ją do wielkości zaangażowanego kapitału oraz wartości aktywów. Oparte są one na danych historycznych, co stanowi źródło ich popularności. Przykłady: ROI (wskaźnik rentowności kapitału), ROA (wskaźnik rentowności aktywów), EBIT (zysk operacyjny);

2. wskaźniki finansowe – bazujące na przepływach gotówkowych, jako głównym parametrze oceny. Ta grupa wskaźników eliminuje niedoskonałości wskaźników księgowych, dotyczące stosowania różnych zasad rachunkowości i metod w zakresie wyceny aktywów i pasywów [13]. Jednak wymaga dostępu do bardziej szczegółowych informacji, niż te prezentowane w sprawozdaniach finansowych. Przykłady: FCF (wolne przepływy pieniężne, NPV (wartość bieżąca netto);
3. wskaźniki rynkowe – pozwalające na ocenę efektywności, szczególnie z punktu widzenia inwestorów i właścicieli. Jednak należy zauważyć, że w tym przypadku ocenia się bardziej efektywność inwestycji w akcje przedsiębiorstwa aniżeli efektywność przedsiębiorstwa jako całości. Przykłady: EVA (ekonomiczna wartość dodana), TSR (stopa zwrotu z akcji).

Nasuwa się pytanie czy każde ekonomiczne osiągnięcie celu jest przypadkiem efektywności. Literatura przedstawia argumenty, że tak nie jest, szczególnie gdy jest to efektywność osiągana za każdą cenę, także gdy chodzi o niemierzalne wartości społeczne. Działanie efektywne powinno być zgodne z akceptowalną społecznie hierarchią wartości. Nie można mówić o działalności efektywnej bez społecznej użyteczności. Ale warto zauważyć, że nie ma także efektywności społecznej bez odpowiedniego poziomu efektywności ekonomicznej. Dlatego też efektywność powinna być rozważana, jako kategoria społeczno-ekonomiczna [11].

Wielowymiarowe ujęcie uwzględniające aspekty środowiskowe czy społeczne potęguje efekt związany z wielością miar efektywnościowych przedstawianych w literaturze przedmiotu. Przy czym sam pomiar nakładów czy też rezultatów może również być utrudniony ze względu na [2]:

- niewymierność ilościową niektórych efektów/nakładów,
- niewymierność wartościową niektórych efektów/nakładów;
- jednoczesne wykorzystanie tych samych nakładów w celu uzyskania różnych, oddzielnie analizowanych efektów;
- brak bezpośredniego związku przyczynowo-skutkowego między niektórymi efektami a nakładami, przy jednoczesnym występowaniu związku pośredniego;
- niedoskonałość narzędzi pomiarowych;
- brak porównywalności między nakładami i rezultatami będący wynikiem ich prezentacji z zastosowaniem różnych jednostek pomiarowych.

22.3 ZAKOŃCZENIE

Efektywność jest pojęciem wielowymiarowym i różnie interpretowanym. Jak zauważa Głodziński: znaczenie paradygmatu efektywności przeszło proces głębokiej ewolucji – od ujęcia prakseologicznego, poprzez podejście finansowe oparte na analizie wskaźnikowej zmieniło się w wielowymiarową ocenę, uwzględniającą m.in. zrównoważony rozwój i koncepcję CSR. W takiej sytuacji poszukiwanie miar efektywności i zwiększanie poziomu jakości tych miar przy złożoności samej efektywności, może być odbierane jako swoistego rodzaju dążenie do nieosiągalnej doskonałości. Wobec czego z jednej strony praktycy w przedsiębiorstwach (w

przeciwieństwie do postulatów teoretyków) używają na ogół prostych miar efektywności, takich jak: wielkość sprzedaży, zysk, udział w rynku. Niestety te miary nie wyczerpują kompleksowego pomiaru efektywności funkcjonowania współczesnych firm [15]. Z drugiej strony, dokonując praktycznej oceny efektywności należy mieć na uwadze koszty pozyskania tych informacji [18].

Powyższe kwestie dotyczące efektywności funkcjonowania przedsiębiorstw zostaną wykorzystane w badaniach teoretycznych oraz empirycznych dotyczących relacji zachodzących pomiędzy współpracą międzyorganizacyjną a efektywnością funkcjonowania przedsiębiorstw. Dotychczasowa analiza literatury przedmiotu wykazała, że relacja jest przedmiotem wielu analiz i badań empirycznych [7, 8, 16]. W związku z wątpliwościami dotyczącymi tłumaczenia pojęcia efektywność funkcjonowania na język angielski, postanowiono w badaniach teoretycznych, prócz słowa kluczowego „performance”, przeanalizować wyniki również dla pojęcia „efficiency”.

LITERATURA

1. R. Garbiec, Wykorzystanie mierników efektywności finansowej w zabezpieczeniu społecznym, „Studia Ekonomiczne” 2014, nr 180, s. 99-109.
2. E. Głodziński, Efektywność ekonomiczna – dylematy definiowania i pomiaru, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie, z. 73, Gliwice 2014, s. 158.
3. I. Grzonka, Orientacja marketingowa a efektywność i konkurencyjność współczesnych przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie, z. 52, Gliwice 2011, s. 76.
4. A. Jaki, Paradygmat efektywności w zarządzaniu, „Przegląd Organizacji” 2011, nr. 4, s. 4.
5. J. Keller, R. Pastusiak, Płynność a efektywność funkcjonowania przedsiębiorstwa na przykładzie spółek notowanych na GPW, Acta Universitatis Lodziensis, „Folia Oeconomica” 2014, nr 300, s. 158.
6. A. Kochmańska, Elementy decydujące o efektywności procesu wdrożenia innowacji w organizacjach na przykładzie przedsiębiorstwa z branży usługowej, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie, z. 80, Gliwice 2015, s. 151-162.
7. Y. Kunhui, S. Liyin, T. Yongtao, Response strategies to the competition in the Chinese construction market, „Construction Management & Economics” 2010, vol. 28 (2), p. 115-124.
8. G. Maldonado-Guzmán, C.H. González-Campo, E.J. Galvez-Albarracín, Co-operation as a marketing strategy in Mexico's SMEs: An empirical evidence, „Revista de Globalización, Competitividad & Gobernabilidad” 2012, vol. 6 (2), p. 16-28.
9. S. Marciniak, Ocena efektywności nowatorskich przedsięwzięć techniczno-organizacyjnych – ujęcie holistyczne, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie, z. 73, Gliwice 2014, s. 402.
10. A. Melich, Efektywność gospodarowania. Istota – metody – warunki, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1980.

11. E. Skrzypek, Efektywność ekonomiczna jako ważny czynnik sukcesu organizacji, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr. 262, Wrocław 2012, s. 313-314.
12. E. Stola, Efektywność techniczna a efektywność finansowa banków komercyjnych, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr. 37, Szczecin 2011, s. 141-151.
13. M. Strojek-Filus, Pomiar i prezentacja sprawozdawcza dokonań finansowych przedsiębiorstwa a cele menedżerów, Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie, z. 80, Gliwice 2015, s. 253-266.
14. M. Szudy, Efektywność ekonomiczna w ujęciu dynamicznym a sprawność systemu gospodarczego, [w:] Kategorie i teorie ekonomiczne oraz polityka gospodarcza, Zagóra-Jonszta U. (red.), Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2013, s. 22-29.
15. P. Tarka, Wyznaczniki efektywności działalności gospodarczej, „Przegląd Organizacji” 2010, nr. 6, s. 12-19.
16. S. Vixathep, N. Matsunaga, Firm performance in a transitional economy: a case study of Vietnam’s garment industry, „Journal of the Asia Pacific Economy” 2012, vol. 17 (1), p.74-93.
17. R. Wilczyński, Pomiar efektywności a cele przedsiębiorstw, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, nr. 66, Szczecin 2014, s. 548.
18. B. Ziębicki, Metodyka oceny efektywności organizacyjnej, [w:] Historia i perspektywy nauk o zarządzaniu, Mikuła B. (red.), Wydawnictwo Fundacji Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2012, s. 382.
19. D. Zimon, Wpływ systemu zarządzania jakością według normy ISO 9001 na efektywność ekonomiczną małych i średnich organizacji, „Przegląd Organizacji” 2012, nr. 5, s. 40-44.

Data przesłania artykułu do Redakcji: 03.2016
Data akceptacji artykułu przez Redakcję: 04.2016

mgr Agnieszka Czerwińska-Lubszczyk, dr hab. inż. Anna Michna, prof. nzw. Pol. Śl.
Politechnika Śląska, Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Ekonomii i Informatyki,
ul. Roosevelta 26-28, 41-800 Zabrze, Polska
e-mail: agnieszka.czerwinska-lubszczyk@polsl.pl; anna@michna.pl

ZŁOŻONOŚĆ WIELOWYMIAROWEGO POMIARU EFEKTYWNOŚCI FUNKCJONOWANIA PRZEDSIĘBIORSTW – PRZYCZYNEK DO DALSZYCH BADAŃ

Streszczenie: Artykuł powstał w oparciu o badania literatury z zakresu efektywności funkcjonowania przedsiębiorstw. Omówiono problem definiowania oraz pomiaru efektywności funkcjonowania przedsiębiorstw; poruszono kwestię podejścia wielowymiarowego. W artykule wskazano również kierunki dalszych badań z zakresu relacji pomiędzy współpracą międzyorganizacyjną a efektywnością funkcjonowania przedsiębiorstw.

Słowa kluczowe: efektywność funkcjonowania przedsiębiorstw, pomiar

THE COMPLEXITY OF MULTIDIMENSIONAL ENTERPRISE PERFORMANCE MEASUREMENT – CONTRIBUTION TO FURTHER RESEARCH

Abstract: Paper is based on research of literature in the field of efficiency. It discusses the issues of defining and measuring enterprise performance. Multidimensional approach was presented. The paper indicates the directions for further research in the field of the relation between interorganizational cooperation and firm's performance.

Key words: efficiency, performance, measurement